

ÇEVİRİ VE ANLAMA: ÇEVİRİDE ANLAMAYI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Şaban KÖKTÜRK, Fadime ÇOBAN

Sakarya Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Çeviribilim Bölümü, 54140 Esentepe
Kampüsü, Serdivan/ SAKARYA
e-mail: skokturk@sakarya.edu.tr, fcoban@sakarya.edu.tr

ÖZET

Bu çalışmada çeviride anlamın ne olduğu, anlama sürecinin nasıl gerçekleştiği, anlamayı etkileyen faktörler, çeviride anlam ve orijinal metni anlamaktan kaynaklanan farklı çevirilerin ortaya çıkması ile ilgili bir takım noktalara değinilmiştir. Bu çalışmanın erek kitlesi özellikle de çeviribilim öğrencileridir. İnsan, anlama eylemini gerçekleştirirken hafızaya kaydedilen bilgileri kullanmaktadır. Okuma anlama sürecinde dilbilimsel ve zihinsel süreçler etkileşim halinde işleyiş görmektedir. Bu etkileşim sayesinde metnin anlamı ortaya çıkar. Okuma anlama, sadece metindeki bilgiyle sınırlanmaz, metindeki bilginin ötesine geçerek, daha önceden edinilmiş bilgiyle karşılıklı etkileşimini gerektirir. Çevirmen, genel kültür, alan ve konu bilgisi, güncel konular ve dünyada olup bitenlere olan ilgisi sayesinde yazarla ortak payda da buluşur ve anlama süreci devreye girer. İkinci aşama olan anladığını anlatmak, yani çevirmek ancak birinci aşama başarılı geçtikten sonra mümkün olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çeviri, Anlama, Edimbilim, Anlambilim

TRANSLATION AND UNDERSTANDING: THE FACTORS AFFECTING UNDERSTANDING IN A TRANSLATION

ABSTRACT

The aim of this study is to mention about what the role of understanding in translation is, how the process of understanding in translation takes place and

emergence of different translations due to understanding the original text from a number of different points. In this study, target audiences are especially students of translation studies. One uses the information stored in memory in understanding. Linguistic and cognitive processes interact in the process of reading and comprehension. Through this interaction occurs the meaning of a text. Reading and comprehension are not only limited to information in the text, that information goes beyond the text and it also necessitates the interplay of previously acquired knowledge. Thanks to knowledge of culture, subject and field and his interest in current issues and events going around the world, a translator meets the author where they have both common thinks to share and then the process of understanding begins. The second stage, telling what one has understood, that is to say translating is only possible after being successful in the first step.

Key Words: *Translation, Understanding, Cognitive Processes, Pragmatics, Semantics*

1. ANLAMA NEDİR?

Anlama çabası bebeklikten itibaren başlar. Bebekler belli bir yaşa gelinceye dek kastedileni anlar, daha sonra dil edinimiyle başlayan anlama çabası ölüncüye dek devam eder. Günümüze baktığımızda zamanımızın büyük bir kısmını gazete, kitap, dergi okumakla; ya da televizyon izlemek ve radyo gibi iletişim araçlarını kullanarak geçiririz. Bunların hepsi aslında evreni, dünyayı, yaşamı ve kendimizi anlama çabasından ileri gelmektedir. Kutsal kitapları okuruz, Tanrı, varoluş, gerçeklik gibi kavramları anlamak için; bilimsel çalışmalar ya da deneyler yaparız; evreni, dünyanın nasıl meydana geldiğini, ilk insanın nasıl var olduğunu anlamak için; psikoloji, felsefe ya da sosyoloji gibi dallar insanı anlamak için vardır. Günlük hayatta en çok yakındığımız nokta insanların hatta kendimize en yakın hissettiğimiz kişilerin bizi anlamamasıdır. Görüldüğü gibi anlama sorunu aslında yaşamla iç içedir ve nasıl bir metin veya sözcük grubu birden fazla anlam taşıyabiliyorsa; anlam da değişik kişilerce farklı şekilde tanımlanmıştır. Anlam sözcük

bazında Türk Dil Kurumu Sözlüğü ve Berke Vardar'a göre aşağıdaki gibi tanımlanmıştır:

Anlam Berke Vardar'a göre dildeki bir birimin aktardığı ya da uyandırdığı kavram, tasarım, düşünce; içeriktir. TDK Türkçe Sözlüğü'nde ise; bir kelimedenden, bir sözden, bir davranış veya olgudan anlaşılın şey, bunların hatırlattığı düşünce veya nesne, mana, meal anlamında gelmektedir (<http://www.tdk.gov.tr>, Genel Türkçe Sözlük).

“Anlam” terimi bünyesinde durağanlık, sabit olma durumunu barındırmaktadır. 'Anlamak' ise dinamik bileşenlere sahiptir. Anlamada beyindeki bilişsel süreçler devreye girdiğinden sonucun ne olacağı öngörülemez. İnsan herhangi bir şeyi doğru anlayabilir ya da anlayamaz. Neyin nasıl anlaşılacağı kesin çizgilerle belirlenememiştir.

2. ANLAMA SÜRECİ

İnsan anlama eylemini gerçekleştirirken hafızaya kaydedilen bilgileri kullanmaktadır. Okuma anlama sürecinde dilbilimsel ve zihinsel süreçler etkileşim halinde işleyiş görmektedir. Bu etkileşim sayesinde metnin anlamı ortaya çıkar. Okuma anlama sürecinde bireysel farklılıklar ve başarısızlar dilbilimsel beceri ve zihinsel süreçlerle açıklanabilir. Okuma anlama sürecinde, metindeki kelimelerin işlenip çözümlenmesi ve metinden gelen bilginin, bireyin daha önceden edinip uzun süreli belleğe depolamış olduğu art alan bilgisiyle uyumlu hale getirilmesi ve ortaya çıkacak uyumsuzlukların giderilmesi gibi süreçler işleyen bellek içerisinde meydana gelmektedir (Kussmaul, 2010: 13-14).

Okuma anlama, sadece metindeki bilgiyle sınırlandırılmaz, metindeki bilginin ötesine geçerek, daha önceden edinilmiş bilgiyle karşılıklı etkileşimini gerektirir.

'Bottom-up' ve 'Top-down' modelleri anlama eylemini açıklamak için kullanılmaktadır. Anlama hafızamızda bulunan nesneyle dışarıdan gelen objenin etkileşimi sonucunda oluşmaktadır. Çevirmen bu etkileşimi

profesyonel anlamda yapan kişidir, ortaya çıkan bu etkileşimi gerçekleştirmek için belleğinde eksik olan bilgileri kitaplardan, sözlüklerden veya internetten alarak etkileşimi olanaklı kılar. Yani yazarla ortak bilgileri, ortak duyguyu paylaşabilmek için bu araştırmayı yapmaktadır. Dolayısıyla anlam durağan veya sabit olmayıp, anlıksal ve hareketlidir.

Hönig'e göre anlama sürecinde hâlihazırda bulunan bilgilerle yeni bilgilerin etkileşimi söz konusudur. Daha önceden hakkında tek bir kelime bile duymadığımız konuyu anlamakta zorlanır ya da hiç anlayamayız. Örneğin bir pilotun uçaklar konusunda uzman olmayan kişiye uçakla ilgili bir arızayı anlattığını varsayalım. Kişi kelimeleri anlamakla birlikte içeriği anlamayacaktır.

Verstehen ist ein Zusammenspiel zwischen dem, was als geschriebener Text (oder als gesprochenes Wort) auf uns zukommt, und dem, was wir über das Thema bereits wissen. 'Wir verstehen etwas, indem wir es in bereits vorhandene Wissensbestände integrieren.' (Kussmaul,2010: 29).

3. ANLAMI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Acaba anlamı etkileyen faktörlerin farkında olunulması anlamayı ne kadar kolaylaştırır? Bir şeylerin farkında olmak aslında ortaya çıkan sorunu tanımlamak ve çözüm arayışı içine girmektir. Metinleri de birer anlama sorunu oluşturan nesnelere olarak kabul edebiliriz. Aşağıda metinlerin anlama sürecinde sorun oluşturan belli bir takım özelliklerine değinilmiştir:

a) Bilindiği gibi 'dil' insanlar arasında iletişimi sağlayan yazılı ve sözlü göstergelerden oluşan bir dizgedir. Temel işlevi o dili ortak kullanan bireyler arasındaki bilgi-alışverişini sağlamaktır. Bireyler arasında gerçekleşen bu iletişim her zaman yazılı ya da sözlü bir dilsel dizgenin kullanımıyla gerçekleşmez. Jestler, mimikler, el ve kol hareketleri gibi dil-dışı iletişim dizgeleri de bilgi-alışverişinde önemli bir rol oynar. Belirti, belirtke, simge ve ikonlar dil-dışı

iletişim dizgelerinden sadece birkaçını oluşturmaktadır. Sözlü dilde dil-dışı iletişim dizgeleri somut bir ortamda kullanılırken, yazılı dilde bu söz konusu değildir. Dolayısıyla yazı dili, sözlü dil ve görsel nesnelere göre bir dezavantaj taşımaktadır. Çünkü dili kullanan kişiler ortada yok. Yazılı göstergeler dili soyutlaştırmakta ve bu da anlamı zorlaştırmaktadır.

b) Hem yazılı hem de sözlü dilde kullanılan sözcüklerin her zaman sabit bir anlam taşımaları söz konusu olmayabilir. Bilindiği gibi bir sözcüğün anlamı somuttan soyuta doğru sıralanır. Dilbilimsel ve sözdizimsel yapıdan kaynaklanan anlamın yanında yananlamsal ve edimbilimsel anlam bulunmaktadır. Dil göstergesinin gösterilen bölümünü inceleyen anlambilimin araştırma konularından bazıları eşadlılık, altanlamlılık, çokanlamlılık ve eşanlamlılıktır. Örneğin, Türkçe 'de 'çay' 'yüz' sözcükleri aynı yazılmakla birlikte farklı anlamlar taşımaktadır. Hatta bağlam içerisinde kelimelerin anlamı tamamıyla değişebilmektedir. Bu durumda okuru zorlayan nokta, sözcüklere olabildiğince geniş bir açıdan bakmak zorunda kalması ve gerektiğinde metinlerde kullanılan sözcükleri bulmaca çözer gibi doğru karelere oturtmak zorunda olmasıdır.

c) Dil rasgele bir araya gelmiş öğeler yığını değil, aralarında çeşitli ilişkiler bulunan öğelerden oluşan bir dizge, bir yapıdır. Dolayısıyla her dil de bünyesinde bir takım yapılar, yananlamlar barındırır. Alman ve Türk kültürlerinde 'köpek' sözcüğünün içerdiği yananlamlar aynı değildir. Yananlamların oluşmasında bireysel, toplumsal ve kültürel etmenler önemli rol oynamaktadır. Örneğin, toplumun bazı kesimlerinde 'taksi' sözcüğü otomobil anlamında da kullanılmaktadır.

d) Anlamı etkileyen diğer bir faktör de okurun genel kültür, konu, alan bilgisi ve güncel olayları ya da dünyada olup bitenleri ne kadar iyi takip ettiğiidir. Yukarıda anlama sürecinde değinildiği gibi, anlamada hafızada var olan bilgilerle yeni bilgilerin etkileşimi

söz konusudur. Çevirmenin ön bilgisi, dilsel göstergelerin çizgisel dizilimi, yan anlam ve düz anlamları, çağrışım görevleri, metnin yazarının kendi dilinde var olan dilsel karakter seçimi, iletişim durumu, pragmatik, yazılı iletişim göstergeleriyle oluşturulan bir metin; jest, mimik, söz ve ses uyumu, tonlama, ara verme, sesin yüksekliği, konuşma hızı, şive gibi dil-dışı etmenlerin konuşma dilinde anlamayı kolaylaştırmasına karşılık yazı dilinde bunların kullanılmaması anlamı etkileyen diğer faktörlerdir.

e) Anlamayı etkileyen etmenlerden biri de yazılı metinlerin görsel bir nesne gibi olmamasıdır. Görsel bir nesne yazılı metne göre daha akılda kalıcıdır ve kolaylıkla anlaşılır. Filmlerin ya da gezip görülen yerlerin daha akılda kalıcı olması bu sebepten olsa gerek. İnsan dili çizgisel özellik taşır. Yani herhangi bir göstergeyi oluşturan sesler zaman içinde gerçekleşmekte ve birbiri ardından algılanmak zorundadır; Görsel bir iletişim de ise dizge çok boyutludur ve herhangi bir yerde, durum içinde gerçekleşir. Dolayısıyla izleyici herhangi bir görsel dizgeyi bütün olarak algımlarken, yazılı ve sözlü dilde göstergelerin sırayla okunması gerekmektedir.

f) Yine aynı şekilde konuşma dilinde somut bir durum ve bağlam vardır. Konuşmacı jest ve mimikler, el, kol hareketleri, ses tonu gibi dil-dışı iletişim araçlarını kullanılır. Dolayısıyla anlamın kesin bir şekilde çıkarımı söz konusudur. Metinlerde ise yazarın anlatmak istediği soyutlanarak okuyucunun önüne serilir. Metin başlı başına yazarın anlatmaya ve etkilemeye çalıştığı nesnelere oluşan bir soyutlamadır. Aslında dil de soyutlamadır. Metinde kullanılan dil aktarılacak istenilenin sadece bir bölümünü somutlaştırır. Dilsel ifadeler de zamana, kullanıldığı bağlama ve duruma göre değişiklik gösterebilir. Dolayısıyla yazılı metinlerin her bir okunuşunda yeni ve farklı bir anlama gelmesi söz konusu olur. Her bir okumanın ardında yeni bir aktarım gizlidir. Derrida buna "diferance" der. Derrida, her bir gösterge bir diğer göstergeyi

yol vereceği için ve her bir yazar anlamları “sonsuzca dek erteleyecek” şekilde yazarak bir anlamı sabitlemez.(Tosun, Doktora Tezi: 2002)

4) ÇEVİRİDE ANLAM VE ORJİNAL METNİN FARKLI ANLAŞILMASINDAN DOLAYI FARKLI ÇEVİRİLERİN ORTAYA ÇIKMASI

Anlama çevirinin anahtarıdır. Çevirmen ancak ve ancak anladığını çevirir. Çeviriyi bölümlere ayırırsak, ilk kısım anlama süreci olacaktır. Çevirmen bu evrede metni okur, anlamlandırır ve bilgi açığı varsa gidermeye çalışır. Ancak bu anlama evresi başarılı bir şekilde tamamlandığında, çeviriye geçilir. Sembolle ifade etmeye çalışırsak;

Bilgi → Anlama → Çeviri

Çevirmen de normal bir okur gibi önüne konulan bir metni önce okuma sürecinden geçirir. Normal bir okurdan farkı ise çeviri amaçlı bir okuma yapmasıdır. Metne normal bir okur gibi bakmaz. Çevireceği metnin detaylı bir analizini yapar. Bu analizi yapabilmek için de çevirmenin bir takım beceriler edinmesi ve bilinçli hareket etmesini kolaylaştıran temel bilgiye sahip olması gerekmektedir. Aşağıda çevirmenin sahip olması gereken belli beceriler ve edinmesi gereken dilbilimsel bilgilere değinilmiştir:

a) İlk öncelikle çevirmenin dilbilimsel birtakım temel bilgilere sahip olması, anlamayı kolaylaştıracak faktörlerden biridir. Çeviri metinlerle uğraşma sanatıdır. Metinler de belli aşamalardan geçerler. Belki de ilk aşama metnin dilbilimsel analizini yapmaktır. Yukarıda değinildiği gibi söylenen her sözce, belli bir yerde ve belli bir zamanda ve belli bir amaçla üretilmiştir. Bir sözcenin iletmek istediği metinsel içeriği dışında edimsöz değerlerini bilmek gerekir. Herhangi bir sözcenin gerçek anlamını ortaya çıkarmak için, sözcelem koşulları, metinsel bağlam ve çevre hesaba katılmak durumundadır. Metinler insan davranışlarına benzer;

İnsan yer ve zamana, koşullara, kimlerle konuşulduğuna göre davranışlarına çeki düzen verir. Her durumda her şeyi söylemez. Kelimeler de havasız bir ortamda, kendi hallerine bırakılmış bir vaziyette duran dilsel ifadeler değildir. Nasıl bir bitki yaşamak için oksijen, hava ve suya ihtiyaç duyuyorsa, kelimeler de canlılığını koruyabilmek için bir bağlama gereksinim duyarlar. Her dil dış dünya gerçekliğini farklı bir biçimde algılar. Bir sözcenin anlamı sadece onun içyapısından, aynı zamanda bu sözcenin öteki sözcelerle olan bağlantısından da kaynaklanır. Her metin çevrenin ve bağlamın işe karıştığı bir metinlerarası ilişkiler ağıdır. Tüm bu dilbilimsel ifadelerin farkında olmak, çevirmen açısından çok önemlidir. Metni anlambilim ve edimbilim açısından incelemek anlamın daha kolay bulunmasına yardımcı olmaktadır. Ayrıca metinler bilgileri belli süzgeçlerden geçirerek aktarırlar. İnsan her şeyi kendi lehine kullanır. Bu doğanın kanunudur. Dolayısıyla insan hem yazı hem de konuşma dilinde karşıdakinin bildiğini varsayarak, kestirmeden iletişim kurmaya çalışır. Örneğin, Cem adında birinin Ali'ye; 'AVM'nin önünde buluşalım' dediğini varsayarsak, bu cümle aslında birçok anlam taşır. Sakarya Üniversitesinde Çeviribilim 3. Sınıfta okuyan, Manisalı, 23 yaşındaki ben, kimya mühendisliği 4.sınıfta okuyan, 24 yaşındaki, İzmirli Ali AVM'nin önünde buluşalım anlamına gelebilir. Kastedileni söylemek yerine cümleleri bu kadar uzatarak kullansaydık, hayat kâbusa dönerdi belki de. Yazılı metinlerde de bu kural hâkimdir. Okuyucudan beklenen yazarın oluşturduğu bağlamı çözmek ve gerektiğinde tahmin yürüterek anlamı bulmaya çalışmaktır.

b) Metinler çeviri sürecinin aksine bitmiş ürünlerden oluşmaktadır. Sözceleme ürünü olarak içinde yer aldığı iletişim edimiyle, ilişkileri çerçevesinde ele alınabilir. Metinler belli şartlarda, belli amaçla ve belli bir hedef kitle düşünülerek oluşturulmuştur. Nasıl bir insanı anlayabilmek için nerede, nasıl, ne zaman ve ne konuştuğuna dikkat ediyorsak, bir metni düzgün

bir biçimde oluşturmak ve anlamak için de sözcük koşullarını bilmek gerekir. Bir metin kimi zaman aynı yazarın başka metinlerinin okunmasıyla daha iyi aydınlanır. Bu noktada devreye metinlerarası ilişkiler girer. Metinler de insanlar gibi diğer metinlerle ilişki içerisindedirler ve bir metnin oluşmasında diğer metinlerin de rolü vardır. Metinlerin özelliklerini bilmek çevirmene bir farkındalık kazandırır ve çevirmen neyi, nerede ve nasıl bulacağına daha kolay karar verebilir.

c) Anlamada diğer bir nokta da çevirmenin her yazı herkes anlasın diye yazılmadığının farkında olmasıdır. Yazarı anlamak için onunla ortak bir payda da buluşmak gerekir. Çevirmenin sahip olması gereken konu, alan, genel kültür, dünya bilgisi vb. beceriler aslında yazarla ortak noktada buluşmayı sağlamak içindir. Hayatımızda da farkında olmasak bile hep bunu yaparız. Karşımızdaki bizi anlasın diye onun bilemeyeceğini düşündüğümüz noktaları hemen doldururuz.

Çünkü anlamak, bir ortak dili gerektirir.

Ortak dil ise,

Ortak yaşam / ortak bilgi / ortak birikim/ ortak düş/

Kimi yerde de

Ortak düşünüş demektir.

Ortak değilse bile, yakın/ benzer/ gibi (Adalı, 2003: 7)

Daha önceden de değinildiği gibi bir çevirmenin hem kaynak hem de erek dile hâkim olması, dünya, kültür, genel kültür, alan ve konu bilgisine sahip olması gerekmektedir. Tüm bunlar aslında metni anlamamanın anahtarlarıdır. Asıl can alıcı nokta belki de çeviri eğitimi alan kaç kişinin bu yetilere sahip olduğudur. Hepimizin bildiği gibi ezberci

bir eğitim sisteminden gelen çeviribilim öğrencilerinin belki de en büyük eksikliği okuduğunu anlama ve anladığını aktarmaktır.

Okumak, metinde dile getirilenleri anlamak, bu da metnin yüzeysel yapısından derin yapısına ulaşmak demektir. Okuma ediniminde okurun dünya bilgisi, bireysel yaşantılarının bilgisi, bildirişim bilgisi, dil bilgisi, metin bilgisi, metin türü bilgisi, okuma bilgisi temel olmak üzere, beyindeki bilgi dağarcığını işletmesi gerekir. Bireysel yaşantılar dışında kalan bilgi türleri öğrenilen bilgilerdir. Bilgi dağarcıkları birbirine benzer biçimde genişletilmiş olan okurlar, metnin değerlendirme düzleminde farklı değerlendirmeler yapsa da, metnin betimsel ve edimsel düzlemlerini benzer biçimde anlayabilir.

Okuduğunu, dinlediğini tam ve doğru anlayabilmek: düşüncelerini, duygularını, tasarılarını, isteklerini doğru olarak aktarabilmek: geniş ve işlek bir söz dağarcığına, kapsamlı bir dil birikimine sahip olabilmektir. Bu beceriyi kazanamamış bir çevirmen işinde istenilen başarıyı ve performansı gösteremez. Her meslekte temel yapıtaşları vardır, kişi bu yapıtaşlarından herhangi birini edinemediği sürece, diğer taşlar da yerinden oynamaya ve bir süre sonra da yıkılmaya başlar. Bu durumda diğer taşlar da değerini kaybeder. Çeviride de bu kural geçerlidir. Sözlü çeviride söylenileni anlayamayan ya da anladığını anlatamayan bir çevirmenin diğer tüm yetileri işe yaramaz hale gelir. Yazılı çeviride de çevirmen okuduğu metni anlamadığı takdirde, diğer güçlü yönleri bu eksikliği kapatamaz.

Yazma ve konuşma becerisinin kazanılmasında en büyük engel, birtakım yerleşik önyargılardır. Konuşma ve yazma, aydın bir insanın, bir başka deyişle okuyan, dinleyen, düşünen, sorgulayan, bilgi üreten kişinin başarmak zorunda olduğu etkinliklerdir. Bu başarı da tüm başarılar gibi çaba harcamayı, emek vermeyi gerektirir (Adalı, 2003: 9).

Emek, zaman ve bilinçli olarak yürütülen çalışmalar doğrultusunda anlama daha kolay hale getirebilir. Geniş düzgülü konuşucu ve yazar

olmak, çeviri eylemini gerçekleştirmek için çok okumak gerekmektedir.

Geniş düzgülü konuşucu:

- Çok sayıda sözcük bilen,
- Çok sayıda alanın sözcüklerini bilen,
- Karmaşık yapılı tümceler üretebilen ve böyle üretilen tümceleri anlayabilen,
- Çok sayıda ve türde değişim yapabilen,
- Çok sayıda dil değişkesine egemen olan ve bildirişim durumunun gerektirdiği dilsel değişkeyi kullanabilen,
- Üretilen metinlerdeki dilsel değişkeleri saptayabilen,
- Metnin edimsel düzlemini anlayabilen,
- Metinlerdeki çokanlamlılığı anlayabilen,
- Gerektiğinde çokanlamlı, gerektiğinde tek anlamlı metinler üretebilen,
- Yazı diline hem yazarken, hem de okumada egemen olan,
- Değişik metin türlerini ve bunların özelliklerini bilen ve bunlara göre metin oluşturan
- Konu sürekliliği gösteren çizgisel ve tutarlı metin oluşturan ve böyle oluşturulmayan metinleri eleştirebilen, bir kişidir (Huber, 2008: 270).

Her ne kadar yukarıda bahsedilen koşullar yerine getirilse de anlamın bir diğer boyutu vardır. Anlam aynı zamanda içinde göreceliği de barındırır. Dünya düzenine bakıldığında evrende görecelik hâkimdir. Her şey siyah

beyaz değildir, gerçeklik de insandan insana değişen bir kavramdır. Çeviride hep sözünü ettiğimiz 'kültür' kavramı bu noktada devreye girer. Her toplum 'fili' kendi algısına göre parçalara ayırmış ve oluşan bu parçaları da isimlendirmiştir. Yeryüzündeki dilbilgileri, sözcükler ve anlamsal yapılar bu sebeple değişiklik göstermektedir.

Kıran'a göre yazınsal yapılarda yazarın metni tek anlamlı, bir bakıma yalınlaştırılmış olsa bile, okur hiçbir zaman iletinin tümünü algılayamaz. Algılama hep kesintilidir: okuma eylemi hem okurun bilincinden hem de yazarın iletisinin süzgecinden geçer. Okur yazarla ortak olduğu noktaları, kendisini etkileyen öğeleri alır. Bu durumda yazara düşen görev metnini iyi düzenlemek olacaktır. Metin ne kadar iyi düzenlenirse okur da metni o derece kolay anlayabilmektedir. Her ne kadar iyi düzenlense de yazarın metnine yerleştirdiği her şey algılanamayacaktır. Farklı kişiler aynı metni farklı biçimlerde anlarlar. Bunun sonucu olarak da, aynı metnin yaptığı çağrışımlar arasında önemli farklılıklar olabilir. Bu çağrışım farkı, kimi zaman okuru yazarın metnin içeriğinden çok uzaklaştırabilir (Kıran, 2002: 83).

Metnin alıcısı olarak bir çevirmen, önünde duran metnin dil-içi, dil-dışı elementlerini inceler, sorgular. Dolayısıyla çevirmeni de bir gözlemci olarak kabul edebiliriz. Son zamanlarda mikro fizikin de yapmış olduğu araştırmalara göre herhangi bir gözlemcinin gözlem yaptığı sırada araştırma nesnesinde değişim söz konusu olabilmektedir. Dolayısıyla çevirdiği metindeki dilsel göstergelere tarafsız ve nesnel bakması beklenen çevirmenin, kendi kişisel bakış açısına göre metinde değişiklikler yapması söz konusu olabilir.

Kıran'a göre bir metnin tek bir anlamı vardır. Ancak bu anlam, metin yüzeyinden sıyrılıp alınabilecek yalınkat bir yorum değil, tam tersine, metnin görünmeyen, soyut katmanlarından, somut, biçimsel, yazılı ve sessel katmanlarına dek çıkan çok yönlü tek bir anlamdır. Anlam metnin içinde, metinle oluşur. Hiçbir metin anlamını doğrudan veremez. Nasıl yazar metni yaratırken, yazarken oluşturursa, okur da okuma sürecinde

kendi çabasıyla anlamı yaratır. Anlamın değişik yüzleri ve katmanları, çeşitli okuma yöntemleriyle sergilenebilir, ama hiçbir zaman tümüyle tüketilemez. Aynı okurun farklı zamanlarda yaptığı farklı okumalar aynı metnin farklı biçimlerde yorumlanmasına neden olur (Kıran, 2003: 11).

Anlam tektir, ama değişik bakış açılarıyla değişik bağlamlarda okunduğunda çok anlamlıdır. Bir metnin iki yazarı vardır: onu yazan kişi, yazar ve onu okuyan kişi, okur. Okurun kültürü, düş gücü ne denli zayıfsa, tepkisi de o denli silik ve belirsiz olacaktır. Ortak, kültürel, deneyimsel göndergelerin azalması yazar ile okur arasında iletişimin azalmasına, iletişimin azalmasına, hatta kopmasına neden olabileceğinden, okur kendine seslenen yazarı seçecektir. (Kıran, 2003: 40).

Anlamayı etkileyen diğer bir engel de, çevirmenin kaynak metin yazarının niyetini tam olarak anlayamamasıdır. Bu durumda kaynak metin erek dilde yeni bir metin oluşturulması için hammadde gibi kullanılır. Bu durum çeviride 'doğru anlama' kavramını ortadan kaldırır. Bir metnin, yazarının niyet ettiği şekilde anlaşılıp anlaşılmadığı tam anlamıyla saptanamaz. Bu durum Vermeer'e göre metin üreten tarafından yüklenen anlam ve Skopos, metni çeviren tarafından farklı aktarılabilir. Çünkü farklı anlaşılmış olabilir ve farklı amaçla kullanılabilir. Bir yazarın metnine bir anlam yüklemesi demek, o anlamın başka boyutları, yüzleri olmadığı anlamına gelmez. Ayrıca, bir yazar da yarattığı anlamı belli bir ölçüde denetleyebilir.

Vermeer, bir metni algılayabilmenin, dilsel öğelerle sınırlı olmadığını savunur. Vermeer'e göre algılama, çok daha geniş boyutludur. Anlama duruma bağlı olarak değişir ve insan dünyaya birçok parçaya ayrılmış kırık bir ayna üzerinden bakar. Söz konusu boyutlar şu şekilde sıralanabilir:

- (1) genel-insana özgü, biyolojik, psikolojik koşullara,
- (2) kültüre özgü eğitime

- (3) bireysel aktiviteye dayalı alımlama
- (4) gerçek dünyanın varyasyonları
- (5) geleneklerin sabitleşmesi (Vermeer, 1984: 25-26).

İnsan bilincinin, bilgileri direk çevirerek aktaramayacağı bilgisi, çevirmenin eşdeğer bir çeviri yaptığı şeklindeki daha önceki bilgileri yanlışlamaktadır. Çünkü beyin, olayları olduğu gibi değil, kendi yapısı ve işleyişine göre algılar ve aktarır. İnsan bilincinin bu şekilde çalışması hem alımlama kuramını, hem de kültür kuramını destekleyen bulgulardır. İnsanın belleğinde yer alan ve davranışlarını etkileyen bilgiler, onun kültürleşme sürecinin sonucunda oluşurlar. İnsanın olayları yorumlaması, yine bu birikimle gerçekleşir (Bkz.Tosun, Höniğ, 1995: 91).

Höniğ burada çevirmenlerin bir metni hiçbir zaman birbirinin aynı anlamalarının mümkün olmadığını ortaya koymak ister. Her çevirmen kendine özgü alımlama yapıları ve koşullarında bir metni algılar. Örneğin herhangi bir savaşı yaşamış kişi ile hayatında hiç savaş görmemiş kişi savaşta kullanılan araçları farklı algılayacaktır.

Reiss'in metinleri özelliklerine göre ayırmış olması anlam açısından da önem taşımaktadır. Üst satırlarda yazınsal metinlerin anlaşılmasının zor olduğundan bahsettik. Bunun yanında her okurun aynı şeyi anlamasının söz konusu olduğu metinler vardır. Örneğin, ticari anlaşmalar, tüzükler, sözleşmeler, teknik metinler vb. Ancak metnin anlaşılması, iletişim partnerleri arasındaki ilişkiyle bağlantılıdır. Hayatında daha önce hiç kahve makinası görmemiş bir çevirmenden piyasaya yeni çıkmış bir kahve makinası kullanım kılavuzunu çevirmesi istendiğinde, çevirmenin metni anlamakta zorlanacağı gayet doğaldır. Bu durumda çevirmen metni diğer iletişim yollarını kullanarak amaca uygun bir şekilde çözümlenmeye çalışacaktır.

5.SONUÇ

Sonuç olarak anlama, beynimizde var olan bilginin yeni öğrenilen bilgiyle etkileşimi sonucunda gerçekleşmektedir. Bu durumda çeviri= genel kültür+ dünya, alan, konu bilgisi → bilgi → anlama→ anladığını anlatma → çeviridir. Çevirmenden metin türleri, kaynak ve erek dilde uzmanlık, alan ve konu bilgisi, dünya ve kültür bilgisine sahip olması ve önüne konulan metni bir uzman olarak incelemesi beklenmektedir. İnsan, anlama eylemini gerçekleştirirken hafızaya kaydedilen bilgileri kullanmaktadır. Okuma anlama sürecinde dilbilimsel ve zihinsel süreçler etkileşim halinde işleyiş görmektedir. Bu etkileşim sayesinde metnin anlamı ortaya çıkar. Etkileşimin olması için de çevirmenin hafızasında bir takım bilgilerin var olması gerekmektedir. Her bireyin kendini eksik hissettiği konu farklıdır, dolayısıyla çevirmenler de birey olarak farklı bilgilere sahiptirler. Bilgi eksikliğini gidermek de ancak araştırma ya da konu uzmanlarına danışmakla mümkündür.

KAYNAKLAR

- [1] Adalı, Oya, *Anlamak ve Anlatmak*, 1.Baskı, Pan Yayıncılık, İstanbul, 2003
- [2] Grauer, Christian, *Lesen, Verstehen und Übersetzen: Kollokationen als Handlungseinheiten der Übersetzungspraxis* Trier: WVT Wissenschaftlicher Verlag, Trier, 2009
- [3] Huber, Emel, *Dilbilime Giriş*, Multilingual, İstanbul, 2008
- [4] Kıran, Zeynel , *Dilbilime Giriş*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002
- [5] Kıran, Zeynel ve Ayşe (Eziler), *Yazımsal Okuma Süreçleri*, 2. Baskı,Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2003
- [6] Koller, Werner , *Einführung in die Übersetzungswissenschaft* 2.Auflage Heidelberg: Quelle und Meyer, 1983

[7] Kussmaul, Paul , *Verstehen und Übersetzen* Ein Lehr- undArbeitsbuch
2. Auflage NarrFrancke AttempoVerlag, Tübingen, 2010

[8] Reiss, Katharina, J.Vermeer, Hans *Grundlegung einer allgemeinen
Translationstheorie*, MaxNiemeyerVerlag, Tübingen, 1984

[9] Vardar, Berke, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Topkapı,
İstanbul, 2007

[10] Tosun, Muharrem, Doktora Tezi: Dil Edincini Aşan Bir Edim Olarak
Çeviri Eylemi (Çeviri Kuramlarının Gelişiminde Paradigma Değişimi),
2002